

*СИДОР Вікторія Дмитрівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
“Одеська юридична академія”*

ПЕРСПЕКТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ ЗА ЗАПОДІЯНУ НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩУ ШКОДУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Правовою основою сучасної екологічної політики Європейського Союзу є Single European Act, прийнятий в 1987 р. Вперше на законодавчому рівні в Європейському Союзі було поставлене завдання не лише забезпечення збереження навколишнього середовища, але й покращення його якості. Цим Актом до Договору додавався новий розділ — “Навколишнє середовище”, де були визначені цілі дій ЄС у сфері навколишнього середовища: охорона, захист і покращення якості навколишнього середовища; сприяння захисту здоров'я людини; забезпечення розумного та раціонального використання природних ресурсів [1]. Захист навколишнього середовища ставав невід'ємним компонентом усіх видів політики ЄС.

Відповідно до п. 6 Стокгольмської декларації від 1972 року, охорона навколишнього середовища стала одним з найважливіших завдань людства, що може бути досягнута спільними зусиллями держав [2]. Тому Договір про заснування Європейського Союзу 1992 року поставив нову ціль перед державами-членами — досягнення збалансованого та сталого розвитку. Було визначено ще одну ціль політики Співтовариства в сфері захисту навколишнього середовища — забезпечення на міжнародному рівні заходів, пов'язаних з вирішенням екологічних проблем у регіональному і міжнародному масштабах. Існуюча система екологічного права ЄС в цілому забезпечує успішне вирішення природоохоронних проблем. Разом з тим, подальше покращення якості навколишнього середовища і, відповідно, якості життя громадян країн-членів ЄС потребує розв'язання нових завдань. Одне з них — підвищення відповідальності господарюючих суб'єктів за екологічну шкоду, заподіяну в результаті їх виробничо-господарської діяльності в усіх сферах соціально-економічного життя суспільства: виробництво, транспорт, будівництво, комунально-побутове обслуговування, задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людей [3, с. 48].

Це обумовило розробку і прийняття Комісією ЄС в 1993 р. Зеленої книги — Green Paper of Remedying Environmental Damage і 2000 р. Білої книги — White Paper on Environmental Liability. В цих документах був сформульований принцип забруднювач платить. Суть принципу “забруднювач платить” полягає в тому, що якщо особа забруднює повітря, воду, ґрунти та ін., то вона повинна бути відповідальною за видалення цього забруднення. 21 квітня Парламент і Рада ЄС прийняли Директиву “Про юридичну відповідальність в галузі охорони

навколишнього середовища” - The European Union Environmental Liability Directive (ELD) 2004/35, що набрала юридичної сили 30 квітня 2004 р. з моменту опублікування. Директива регулює відшкодування лише екологічної шкоди — pure ecological damage [4].

Як підкреслює А.П. Гетьман, в сфері державного та приватного підприємництва залежно від характеру діяльності всі підприємства використовують природні ресурси для виробничих процесів та продукції, породжуючи різноманітні типи і кількості відходів, тим самим забруднюючи повітря, води та ґрунти. Досі лише тривалі затрати цих ресурсів і забруднення були інтерналізовані (враховані) в затратах діяльності заводів або в ціні кінцевого продукту чи послуги. Така ситуація стала неприйнятною як з економічних, так і з екологічних причин. Усвідомлення загрози інтересам промисловості породжує зростаючий попит на чисті технології і виробни, створює нові ринкові можливості з перевагами для інноваційних компаній. Переваги для індустрії полягають також у збереженні ресурсів та енергії, де екологічні міркування інтегруються в політику управління. На ці положення спирається структура і умови для сталого розвитку [5, с. 34].

Концепція сталого розвитку дала поштовх для втілення в життя ще двох важливих принципів, які дозволяють попередити заподіяння господарюючими суб'єктами екологічної шкоди — принцип перестороги та принцип оцінки впливу. Оскільки Договір про заснування ЄС не давав визначення принципу перестороги, тому Рада у своїй Резолюції від 13 квітня 1999 року звернулася до Комісії за розробкою чітких та ефективних керівних принципів щодо його застосування. У відповідь на це, Комісія підготувала Комюніке, яке встановлює спільні керівні принципи зі застосування принципу перестороги. На даний момент Комюніке Комісії щодо принципу перестороги є базовим документом, який визначає його зміст, умови та форми застосування. Принцип перестороги використовується тоді, коли потенційно небезпечний вплив явища, продукту чи процесу був встановлений науковою і об'єктивною оцінкою, і ця оцінка не дозволяє визначити ризик із достатньою точністю, а також за наявності трьох основних передумов: визначення потенційно негативного впливу, оцінки доступних наукових даних і ступеня наукової невизначеності.

Принцип оцінки впливу дозволяє визначити можливі екологічні наслідки господарської діяльності для здоров'я населення, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, ландшафту тощо. Стратегічна екологічна оцінка проводиться відповідно до планів і програм, що розробляються для сільського і лісового господарства, рибальства, енергетики, промисловості, транспорту, регіонального розвитку, водного господарства, туризму, управління відходами тощо. Метою оцінки впливу на стан навколишнього середовища є забезпечення врахування екологічних інтересів населення при розробці програм перспективного будівництва; запровадження чітких, відкритих і ефективних процедур стратегічної екологічної оцінки; забезпечення участі громадськості в екологічній оцінці впливу.

Подібні принципи можна зустріти й у вітчизняному екологічному законодавстві. Так, відповідно до статті 3 Закону України “Про охорону

навколишнього природного середовища, основними принципами охорони навколишнього природного середовища є запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища (п. “в”), екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій (п. “г”), науково обгрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище (п. “з”). Також згідно ст 51 даного Закону встановлюються екологічні вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів. Зокрема, при проектуванні, розміщенні, будівництві, введенні в дію нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів, удосконаленні існуючих і впровадженні нових технологічних процесів та устаткування, а також в процесі експлуатації цих об'єктів забезпечується екологічна безпека людей, раціональне використання природних ресурсів, додержання нормативів шкідливих впливів на навколишнє природне середовище. При цьому повинні передбачатися вловлювання, утилізація, знешкодження шкідливих речовин і відходів або повна їх ліквідація, виконання інших вимог щодо охорони навколишнього природного середовища і здоров'я людей [6].

Вищезазначене дає підстави стверджувати про існування в чинному законодавстві превентивних заходів, направлених на запобігання заподіяння екологічної шкоди господарюючими суб'єктами. Залишається лише сподіватися, що ці визнані міжнародним співтовариством принципи не залишаться декларативними.

Список використаних джерел:

1. Single European Act, signed in Luxembourg and The Hague and came into force on 1 July 1987, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/SingleEuropeanAct_Crest.pdf
2. Стокгольмская Декларация по окружающей среде от 16 июня 1972 года // Действующее международное право. Т. 3. — М.: Московский независимый институт международного права, 1997 г., С. 682 — 687.
3. Брославский Л.И. Ответственность за окружающую среду и возмещение экологического вреда: законы и реалии России, США и Евросоюза : Монография. — М. : ИНФРА — М, 2016. - 229 с.
4. The European Union Environmental Liability Directive (ELD) 2004/35 // Official Journal of the European Union. — OJ L143 of 30/4/2004.
5. Гетьман А.П. Правовые проблемы экологической подпитки Европейского Союза и Украины : монография / А.П. Гетьман, В.И. Лозо. - Харьков : Право, 2014. - 280 с.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1991, № 41, стаття 546.